

DIALEKTICKÝ MATERIALIZMUS V ZÁPASE PROTI BURŽOÁZNEJ FILOZOFII A REVIZIONIZMU

LEV HANZEL, Katedra marxisticko-leninskej filozofie FFUK, Bratislava

HANZEL, L.: Dialectical Materialism in Fight against Bourgeois Philosophy and Revisionism. *Filozofia* 36, 1981, No. 1, p. 17—35

In the paper the author generalizes the resolutions of the plenary sessions of the Central Committee of the Communist Party of Czechoslovakia concerning ideological questions (March—April 1980).

He criticizes the efforts of bourgeois and revisionist philosophy to negate basic principles of dialectical materialism. He points out various variants of integrative tendencies of their opinions in the face of Marxist-Leninist philosophy as well.

Critical attention is paid to efforts for negation of Marxist-Leninist theory of knowledge and the basic precepts of historical materialism. In this connection the author analyzes critically the conceptions of Neo-Thomism, the critical theory, existentialism, positivism, philosophical revisionism, etc. He shows how misinterpretations of dialectical and historical materialism lead logically to the negation of scientific communism.

In the end he formulates the main tasks which ought to be solved in the present time by Marxist-Leninist philosophy.

XV. zasadanie Ústredného výboru KSČ poukázalo na to, že „najúčinnjšou zbraňou proti recidívam revizionizmu a právnicového oportunizmu, nech sa vyskytuje v ktorejkoľvek oblasti a ktorejkoľvek forme, je tvorivý rozvoj marxisticko-leninskej teórie“. (1, s. 54) Zasadanie Ústredného výboru KSS súčasne zdôraznilo, že „kľúčom k účinnej ideologickej práci strany je jej vysoká vedecká úroveň“, lebo charakteristickou črtou marxizmu-leninizmu je, že „sa neustále rozvíja analýzou nových javov a zovšeobecňovaním výsledkov procesov spoločenského vývoja“. (2, s. 33)

Tieto zovšeobecnenia platia aj pre vedeckovýskumnú činnosť v oblasti marxisticko-leninskej filozofie.

I

Hlavné ciele štúdie

Chceme sa pokúsiť o načrtnutie úloh vyplývajúcich z týchto záverov na pozadí analýzy najvplyvnejších súčasných buržoáznych filozofických škôl a smerov, ktoré sa zameriavajú na kritiku marxisticko-leninskej filozofie.

Domnievame sa, že tento postup má svoje oprávnenie, lebo:

1. marxisticko-leninská filozofia a rôzne smery buržoázneho idealizmu sa usilujú riešiť — aj keď svojráznym a podstatne odlišným spôsobom — v mnohom rovnaké alebo veľmi blízke problémy, ktoré nastoľuje súčasný spoločenský a vedecký vývoj;

2. najvplyvnejšie smery, školy a smery buržoáznej filozofie sú teo-

retickým zdrojom filozofického revizionizmu, ktorý predstavuje teoretické zdôvodnenie oportunizmu.

K tomuto postupu nás oprávňuje aj to, že — súbežne s uvedomelými integračnými tendenciami imperializmu zoči voči reálnemu socializmu a medzinárodnému komunistickému hnutiu v ekonomike, vo vojenskej a politickej oblasti — badáme úsilie a tendencie k integrácii stanovísk, koncepcií a argumentov, ale aj metodologických prístupov v buržoáznej filozofii, sociológii, politológii, aj vo filozofickom revizionizme.

Vcelku môžeme tieto procesy pozorovať na týchto skutočnostiach:

1. Buržoázna filozofia a revizionizmus sa pokúšajú v súčasnosti bezprostrednou negáciou dialektického a historického materializmu zdôvodniť svoje pozície ako „antisvetonáhľad“ marxizmu-leninizmu.

2. Pritom sa často vydávajú za „marxistov“, usilujúc sa „Marxom prekonať Marxa“. (3, s. 385) Charakteristickou črtou týchto spoločných úsilí je stávanie proti sebe „mladého“ a „zrelého Marxa“, Marxa proti Engelsovi, ale najmä proti Leninovi.

Ako ukazuje E. Julier, badať pritom v určitých otázkach a najmä vo vzťahu k marxizmu-leninizmu „zblížovanie základných smerov súčasného filozofického idealizmu“, a to rovnako „objektívnoidealistických, ako aj subjektívnoidealistických koncepcií“. (4, s. 34)

3. Rôzne filozofické školy preberajú navzájom celé fragmenty teoretických názorov. Napr. existencialisti argumentujú neraz koncepciou vedy prevzatou od pozitivistov. Predstavitelia „kritickej teórie“ frankfurtskej školy argumentujú nezriedka teóriou tzv. jednotnej industriálnej spoločnosti, prevzatej od svojich „oponentov“, technokratov a podobne.

Ako dokazuje napr. R. Steigerwald, tzv. „sociálna technológia“ bola najprv rozvinutá na pôde základného pozitivistického smeru. V súčasnosti však konverguje s „mýtom“ filozofie človeka o kríze bytia (človeka), o kríze techniky atď. „Koniec histórie“, „ekologická kríza“ a podobne sú výrazové formy takto koncipovanej filozofie človeka. (5, s. 339)

*

Naše konštatovania potvrdzuje aj zhoda logickej štruktúry koncepcií súčasného revizionizmu s integrujúcimi tendenciami hlavných smerov súčasnej idealistickej filozofie.

Revizionista L. Kolakowski je napríklad orientovaný antropologiko-pozitivisticky. Tzv. filozofii praxe (Kosík, Kangrga, Vranickí a iní) sú závislí od „kritickej teórie“ frankfurtskej školy a existencializmu. R. Garaudy a H. Lefèbre vychádzajú zasa z existencializmu a štrukturalizmu. Pritom nachádzame u R. Garaudyho rovnako ako u M. Machovca aj prvky neotomizmu. E. Fischera možno považovať za príslušníka praxistickej skupiny. M. Kusý fundoval svoje antimarxistické teórie pseudomarxistickou zmesou pozitivistických, existencialistických a antropologických názorov.

Aj československí revizionisti zastávali názor zhodný s postojmi buržoázných „marxológov“, že „rané Marxovo dielo zamerané antropologicky“ sa dnes medzi filozofmi „zvykne označovať ako tzv. autentický marxizmus“. Filozofická koncepcia, formulovaná v týchto dielach, má údajne „trvalejšiu hodnotu ako jeho špeciálne, rýdzo ekonomické výskumy alebo politicko-taktické poňatie triedneho boja“. [6]

Z tejto tézy vyvodzovali záver, že nie Marx, ale až Engels usiloval vlastne o „prvú systematizáciu princípov dialektického materializmu“. Pritom vraj medzi Marxovým a Leninovým učením je mnoho zhodného i mnoho rozdielov. Hlavnú odlišnosť nachádzali v tom, že V. I. Lenin vraj marxizmus „predovšetkým spolitizoval a prispôbil pomerom v Rusku“. Pôvodná humanisticko-antropologická „lína v Marxovom myslení zostala pritom“ — podľa týchto názorov — „v pozadí“. [6]

Tieto subjektivisticky vykonštruované tézy sa stali východiskom antileninizmu, teoretického základu antisovietizmu súčasného revizionizmu.

II

Integračné tendencie antimarxizmu

Dialektický materializmus je monistickou filozofickou teóriou marxizmu-leninizmu, svetonázoru robotníckej triedy a jej politického predvoja. Ako filozofický materializmus je zameraný proti každej forme idealizmu, zdôvodňujúc prvotnosť hmoty voči vedomiu. Pritom vysvetľuje vedomie ako vlastnosť a produkt vývoja hmoty, ako špecificky ľudskú formu odrazu objektívnej skutočnosti. Dokazuje, že jednota sveta spočíva práve v jeho materiálnosti.

Je preto samozrejmé, že súčasná kritika marxisticko-leninskej filozofie rôznych smerov sa zameriava predovšetkým na jej základné princípy, na materializmus, najmä na leninské vymedzenie pojmu hmoty a na materialistickú dialektiku.

Dôležitou tendenciou súčasnej idealistickej kritiky je úsilie vyvrátiť dialektický materializmus ako vedeckú filozofiu z hľadiska nominalistickej filozofie, keďže je údajne nepriateľský akejkoľvek forme „metafyziky“.

Ďalší odtieň tejto kritiky charakterizuje, že sa popiera „iba“ význam a vedeckosť tzv. starého dialektického materializmu. V mene jeho údajnej renesancie a ďalšieho rozvinutia, v záujme vypracovania nového „moderného európskeho“ marxizmu sa v podstate popiera vedecká zdôvodniteľnosť marxisticko-leninskej filozofie.

Pritom sa zdôrazňuje nutnosť plurality filozofií a svetonázorov ako vyššej hodnoty. Popiera sa skutočnosť, že vznik dialektického a historického materializmu predstavoval revolučný, kvalitatívny skok vo vývine

ľudského myslenia, vznik vedecky najdôslednejšej filozofie a svetonázoru.

Ktoré teoretické koncepcie vyznačujú podstatné integračné línie súčasnej buržoáznej a revizionistickej filozofie, reflektujú jej dialektický a historický materializmus?

Všeobecne možno povedať, že je to predovšetkým subjektivistické vysvetľovanie objektívnej reality. Stretávame sa pritom s rôznymi formami jeho prejavov. Siahajú od tézy, že materializmus je zastaralý, a preto sa musí zrušiť protirečenie materializmus-idealizmus, cez revíziu leninského chápania hmoty, vrátane popierania samopohybu hmoty, k tézam, že duch je *causa sui* až k požiadavke monizmu vedomia.

Teoretickým základom subjektivizácie objektívnej skutočnosti je zväčša subjektivisticky chápaná prax, ktorá má mať voči objektívnej realite primárny charakter. Subjektivizmus vedomia sa pritom dopĺňa zväčša subjektivizmom spoločnosti a neprekonaným solipsizmom spoločenského subjektu.

Tieto koncepcie vedú koniec koncov k negácii objektívnej zákonitosti spoločenského vývinu, k popretiu dialektického materializmu ako základu historického materializmu.

Všimnime si, ako sa v hrubých črtách prejavuje redukovanie objektívnej reality na idealisticky chápaný subjekt v hlavných smeroch súčasnej buržoáznej filozofie a filozofického revizionizmu.

Novotomista J. de Vries stavia napr. oproti princípu materiálnej jednoty sveta tézu o jednote vedomia. „Subjekt“ vedomia nie je preňho človek v svojich materiálnych vzťahoch, ale „duša“. Ak sa stavia otázka, z ktorého hľadiska je „potrebná duša k filozofickému vysvetleniu jednotného vedomia“, treba — podľa neho — povedať: „Najprv je potrebná ako *subjekt* vedomia ku konštituovaniu samostatného bytia („substancie“), ktorá „má“ rôzne akty a je si vedomá seba samej.“

A keďže tieto „začínajúce a zanikajúce“ akty potrebujú prirodzene činný princíp, ktorý však podľa neho nemôže byť hmota, je potrebná duša ako princíp „vydávajúci vedomý život“. (7, s. 102)

Aj jezuita G. A. Wetter vychádza — odvolávajúc sa rovnako ako mnohí iní neotomisti na „mladého“ Marxa — z názoru, že u Marxa sa ideálny faktor „zúčastňuje základného konštituovania skutočnosti“. Príroda nie je teda prvotná. (8, s. 13) Bez človeka by vraj bola pre Marxa „príroda nezmyselná a koniec koncov ničím“. (9, s. 18) J. Hommes rovnako tvrdí, že objektívna skutočnosť, ktorá sa podľa Engelsa odráža v hlavách ľudí, „nie je v žiadnom prípade príroda nezávislá od človeka“. (10, s. 80)

Podobné stanovisko zastáva aj protestantský filozof E. Metzke, keď píše, že celá schéma rozdelenia filozofie na materializmus a idealizmus

— ktorej autorom nie je vraj Marx, ale Engels — „je nezaujímavá. Nejde ani o hmotu, ani o idey; u Marxa ide o pracujúci druhový život.“ (11, s. 6) Zastáva teda podobný názor ako jezuita J. Y. Calvez, ktorý vychádza z toho, že príroda jestvuje len „pre nás“ a len „prostredníctvom nás“ a len pomocou nás „má zmysel“. (12, s. 330)

Vo všeobecnosti možno teda konštatovať — a ako uvidíme, platí to aj o iných smeroch buržoáznej filozofie a o filozofickom revizionizme — že sa dialektickému materializmu podsúva aristotelovská konštrukcia, lebo vraj odvodzuje z nepohyblivého, v sebe identického látkového substrátu pohyb a samopohyb hmoty. Iba na takomto „prahmotnom“ substráte možno údajne fundovať materializmus.

Pritom sa materialistickej filozofii vytýka, že tento názor — ktorý však nikdy nezastávala — rozširuje na všetko jestvujúce, teda aj na duchovno. Pritom sa neoprávnene predpokladá samostatnosť, oddelenie pohybu (ako „formy činnosti“) od hmoty („látky“). V podstate ide pritom o dokázanie, že bez „prvého hýbateľa“, bez „causa prima“ sa nemožno zaobiť. Preto je vraj opravdivý materializmus nemožný.

Aj „kritická teória“ frankfurtskej školy argumentuje podobne proti dialektickému materializmu tézou o „zastaralom“ materializme. Ako píše J. Habermas, materializmus sa stal dokonca v „svojej svojráznej provincii pozitivisticky špekulujúcej prírodovedy zbytočný“. Argumentuje okrem iného tým, že aj „sebareflexia fyziky od Plancka po Heisenberga a Weizsäckera je takisto legitímne nezainteresovaná na tradičnom protiklade materializmus — idealizmus ako filozofia vôbec“. (13, s. 166)

Toto stanovisko má východisko jednak v spôsobe chápania historického procesu frankfurtskou školou, jednak aj v jej antisystémovom postoji. Napr. T. W. Adorno formuluje svoju „negatívnu dialektiku ako „antisystém“ proti jednotnému systému dialektického materializmu. (14, s. 8) Pritom sa stavia aj proti monizmu dialektického materializmu, lebo duch vraj nemožno od existujúceho tak isto oddeliť ako jestvujúce od ducha. Lebo „obe nie sú prvotné“. (15, s. 33)

V tom istom zmysle polemizuje aj O. Negt proti „abstraktnému schématu idealizmu a materializmu“, ako aj proti „absolutizácii materializmu“. (16, s. 10, 38) A. J. Habermas sa podobne stavia proti „kauzálnemu vzťahu ducha na prírode, vedomia na spoločenskom bytí“. (13, s. 202)

Ako vidíme, aj v „kritickej teórii“ sa stáva subjektivisticky chápaná ľudská prax, izolovaná od prírodných súvislostí, východiskom recepcie marxisticko-leninskej filozofie. Lebo ako napísal O. Negt, „hmotu a prírodu je potrebné chápať v konštitutívnych súvislostiach historickej praxe“, lebo „spoločenské bytie“ sa vraj konštituuje myšlienkami, praxou“. (16, s. 40)

Je logické, že subjektivizmus takéhoto chápania marxizmu-leninizmu vedie nutne k negácii historického materializmu, k jeho nahradeniu voluntaristickou koncepciou spoločnosti. Na tomto teoretickom základe

možno ľahko „dokázať“, že prechod od kapitalizmu k socializmu a komunizmu nie je objektívnym, zákonitým procesom.

Podobné argumenty vnáša do kritiky dialektického materializmu aj *existencializmus*, ktorého hlavné tézy preberá aj „kritická teória“. M. Merleau-Ponty napr. vytýka marxistickej filozofii, že sa usiluje „primiešať do svojich koncepcií dávku naturalizmu (myslí tým materializmus, p. p.), ktorá logicky rozrušuje jej systém“. (17, s. 80) Lebo podľa J. P. Sartra nie je „dialektika nič iné než prax“. (18, s. 20) M. Merleau-Ponty dopĺňa tento názor tvrdením, že táto si nezasluguje „ani názov duch, ani hmota“. (17, s. 79) Podľa týchto koncepcií nejstuuje teda žiadna dialektika prírody, teda ani dialektický materializmus, ktorý J. P. Sartre stotožňuje s „dialektikou prírody“. (18, s. 22)

Podobné námietky *pozitivismu* proti marxistickej filozofii formuloval už R. Carnap, keď napísal, že výpovede o „realite vonkajšieho sveta“ sú „pseudovýpovede“, čo podľa neho znamená, že „nemajú nijaký kognitívny význam“. To isté vraj platí o výpovediach „o realite a irealite iných“. (19, s. 868)

Podľa V. Krafťa nie je možné „k uvedomeniu si vonkajšieho sveta nič iné než viera“. Preto sa aj problém uznania protirečenia materializmu a idealizmu stáva výlučne vecou viery v „existenciu samostatného sveta predmetov“. Aj sama kategória hmoty je podľa tohto názoru iba „hypotetická“. (20, s. 324, 325, 283)

V náväznosti na hlavné prúdy buržoáznej filozofie rozpracúva aj filozofický revizionizmus koncepcie, usilujúce sa nahradiť filozofický materializmus pseudomaterialistickou filozofiou „praxe“.

Podľa R. Garaudyho nemôžeme vraj „ani ideu, ani hmotu raz navždy definovať“. (21, s. 122) Lebo ako napísal L. Kołakowski, „hmota odtrhnutá od človeka nie je ničím“. Preto vraj treba považovať otázku o „hmote osebe“ za rovnako nezmyselnú ako otázku „či jestuuje nič“. (22, s. 17) Aj podľa M. Kangrgu možno v dôsledku toho považovať nie hmotu, ale iba „subjekt za konštitutívny pre objekt“. (23, s. 16)

Podľa takto chápanej „filozofie praxe“ je teda príroda, hmota výsledkom ľudskej činnosti. Hmota nemá teda objektívnu existenciu, nezávislú od človeka. Popiera sa tým prvotnosť vonkajšej prírody, ktorá je východiskom každého materializmu.

Filozofický revizionizmus chápe pritom kategóriu „prax“ antihistoricky, zbavuje ju jej triedneho obsahu, oddeľuje ju od revolučnej praxe robotníckej triedy a socialistickej výstavby. Prax je, ako napísal K. Kosík, činná, historicky sa produkujúca, t. j. vždy znovu sa obnovujúca a prakticky sa konštituujuca jednota človeka a sveta, hmoty a ducha, subjektu a objektu, produktu a produktivity. (24, s. 134, 157, 173)

Hmota sa podľa teórie „praxe“ chápe ako zobjektívnené, spredmet-

nené subjektívno, z relácie: hmota — vedomie sa tak stáva relácia: objekt — subjekt.

Z týchto východných pozícií vypracúvajú filozofickí revizionisti teoretickú koncepciu, ktorej stredobodom je problematika „odcudzenia“, ktorú v protirečení s Marxovým chápaním pripisujú aj krajinám reálneho socializmu.

Týmito koncepciami sa súčasný revizionizmus stáva integrálnou súčasťou antimaterialistického frontu súčasnej idealistickej filozofie rôznych smerov. Lebo aj neotomista H. Fleischer sa podobne usiluje dokázať, že „myšlienkový stred“ Marxovho filozofovania „spočíva v prácach, v ktorých je načrtnuté stanovisko praxe“. Pritom nezabúda precizovať, že pod „praxou premeny sveta“ rozumie „subjektívny princíp praxe ako humánno-emancipačný“. (25, s. 11)

III

Subjektivizácia dialektiky

Za veľmi dôležité pokladáme analýzu pseudomaterialistických pokusov buržoáznej filozofie (najmä kritických realistov a neotomistov) — ktoré nachádzajú reflexiu aj vo filozofickom revizionizme — preinterpretovať dialektický materializmus na teoreticko-poznávací realizmus.

Tieto tendencie môžu nájsť napr. živnú pôdu pri filozofickej interpretácii alebo rozpracúvaní metodologických problémov špeciálnych, hlavne prírodných vied, najmä v súvislosti s procesmi diferenciacie a špecializácie vedeckého poznania.

Ako napísal G. A. Wetter v diskusiách o podstate filozofie, nejde vlastne vôbec o antitézu: idealizmus-materializmus. Ide skôr o protirečenie „medzi idealisticko-pozitivistickou a realistickou teóriou poznania“. Tvrdí, že uznáva úsilie „sovietskej“ filozofie o prekonanie určitých idealistických a pozitivistických tendencií vo vysvetľovaní kvantovej fyziky. Odsudzuje vraj iba „zneužitie“ pojmu „materializmus“, ktorý sa vraj uskutočňuje tým, že sa pojmom materializmus zamieňa pojem „realizmus“. (8, s. 36)

Žiada teda redukovať dialektický materializmus na realistické uznanie vonkajšieho sveta, nezávislého od subjektu, avšak bez toho, že by sa uznal jeho materiálny charakter.

W. Del-Negro konštatuje dokonca všeobecné konvergenčné tendencie v súčasnej filozofii, ako vraj ukazujú filozofické interpretácie vedeckých poznatkov a najmä vzťah dialektického materializmu ku kritickému realizmu. Odvolávajúc sa na revizionistické dezinterpretácie marxistickej filozofie, dokazuje, že v nej už niet ontologického určenia hmoty a nepridržiava sa ani teórie odrazu. To vraj neznamená nič iné, ako „že materializmus si už nezasluhuje toto meno, keďže sa už vcelku premenil na teoreticko-poznávací (kritický) realizmus“.

Čo vraj ešte pripomína starý materializmus, je jedine doteraz „uznávaná téza o prvotnosti hmoty“. Považuje ju však za v podstate neznámy

korelát o poznatkoch nachádzajúcich sa vo vedomí. V skutočnosti sa vraj aj v marxistickej filozofii redukoval pojem hmoty na teoreticko-poznávací pojem sveta, nezávislého od vedomia, pričom jeho ontologický obsah zostal otvorený. (26, s. 96)

Del-Negro pritom popiera zásadné princípy dialektického materializmu, ktoré sú základom jednoty ontológie a gnozeológie dialektického materializmu.

Relativita našich poznatkov — ktoré sú časťou absolútnej pravdy, ku ktorej sa neustále približujeme — vedie Del-Negru a kritických realistov vôbec k popieraniu objektívnych právd. Tvrdia, že nemôžeme nič vedieť o podstate reality, nezávislej od nášho vedomia.

Dialektický materializmus zahŕňa v skutočnosti do pojmu hmoty všetko, čo jestvuje mimo vedomia a nezávisle od neho a čo človek môže poznať a pozná. Tým, že zdôrazňuje odrazový charakter vedeckých poznatkov, je schopný filozoficky analyzovať výpovede a poznatky o štruktúre hmoty a získavať tak podstatné poznatky o zákonoch a vzťahoch objektívnej skutočnosti.

Dialektický materializmus nepopiera moment relatívnosti v našom poznaní, chápe ho však v dialektickej jednote s momentom absolútosti. Preto relatívny moment v poznaní nijako nevyklučuje jeho objektívnosť. Uznanie objektívnej pravdy je výsledkom zovšeobecnenia spoločensko-historickej praxe.

Subjektívizácia objektívnej skutočnosti v buržoáznej a revizionistickej filozofii vedie zákonite k subjektívizácii dialektiky. Stretávame sa v súčasnosti s *dvoma variantami tohto procesu*:

Po prvé sa oddeľuje dialektika ako niečo pozitívne od údajne nevedeckého materializmu. Je potrebné ju vraj zachovať, ale iba ako niečo, čo patrí skôr k „svetovému“ duchu než k hmote. Lebo ako napísal K. R. Popper, „vzdávaním sa svojho pôvodného idealistického základu stráca dialektika všetko, čo ju robilo zaujímavou a zrozumiteľnou“. Uznanie objektívnych zákonov dialektiky predstavuje preto, podľa neho, iba vieru, ktorú možno nazvať „nevedeckou a metafyzickou“. (27, s. 101)

Dôsledkom tejto koncepcie je popieranie akejkolvek dialektiky prírody. Lebo ako napísal J. P. Sartre, „dialektika prírody nejestvuje“, a preto nejestvuje „ani dialektický materializmus“. (18, s. 22)

Po druhé, dialektika sa chápe ako mystika, ako systém prázdnych, nič nehovoriacich formúl. Keďže sa jej zástanci domnievajú, že môže všetko vysvetliť, neobsahuje vlastne nič, je teda prázdna a treba ju zamietnuť.

Teoretickým východiskom týchto názorov je popieranie možnosti zmysluplnej teórie protirečenia a jej nahrádzanie metafyzickou negáciou, ktorú nazýva T. W. Adorno „negatívnou dialektikou“.

Kritici marxisticko-leninskej filozofie odmietajú predovšetkým existenciu objektívne prebiehajúcich dialektických procesov, ktoré antimarxisti rôznych smerov nazývajú „predkritickou ontológiou“. Dokazujú, že „mladý Marx“ údajne redukoval dialektiku iba na prax, na vzťah subjektu a objektu. Nechápal ju teda ontologicky, ale v podstate iba ako metódu „historického vedomia“. V dielach „zrelého“ Marxa a v Engelsových prácach sa vraj stratil pôvodný subjektivisticky interpretovaný pojem „praxe“. Nastala tu degenerácia pôvodne antropologicky chápanej Marxovej „filozofie človeka“ na dogmatický dialektický materializmus.

Tento proces vrcholí údajne u V. I. Lenina, ktorý „pragmatickým“ chápaním praxe povýšil dialektiku na „všeobecný hodnotový zákon“.

Lebo ako napísal T. W. Adorno, je „dialektika vo veciach“, ale „nejestvovala by bez vedomia“. (14, s. 203) G. A. Wetter to odôvodňuje tým, že až „zrelý Marx a Engels chybné interpretovali dialektiku ako objektívny vývinový proces“. (9, s. 35) Americký pragmatista R. Tucker zasa dokazuje, že Marxova „autentická“ dialektika je iba dialektikou dejín, kým teória „dialektiky prírody“ je produktom „scholastickej“ periódy marxizmu. (28, s. 71)

Mladší žiak tzv. frankfurtskej školy, A. Schmidt, nachádza tiež nevedeckosť Engelsových a Leninových stanovísk v tom, že postulovali dialektiku prírody. Zatiaľ však môže byť údajne „iba proces poznania dialektický, nie však príroda“. (29, s. 122) J. P. Sartre zasa dokazuje, že „dialektika sa v marxizme chápe“ — a to najmä u Engelsa a Lenina — „apriori a bez zdôvodnenia ako základný zákon prírody“. V skutočnosti vraj dialektika nemá ani v prírode, ani v spoločnosti objektívny základ. (30, s. 265)

Kritici materialistickej dialektiky vychádzajú z nevedeckého predpokladu, že nejestvujú všeobecné zákonitosti objektívnej reality a na tomto základe redukovávajú dialektiku na vzťah individua k sebe samému, na subjektívno oproti údajne bezvýznamnému „bytiu osebe“, ba dokonca na púhy duchovný princíp. Lebo ako napísal A. Schmidt, dialektika „nie je večným zákonom sveta; zaniká spolu s človekom“. (31, s. 154)

Tieto a podobné názory vyvrátil už Engels. Ukázal na skutočnosť, že príroda jestvovala skôr, než sa objavil človek. Zákony prírody sa „abstrahujú z dejín prírody a ľudskej spoločnosti“. Chyba idealistických dezinterpretátorov dialektiky spočíva v tom, že tieto „zákony ako zákony myslenia nanucujú prírode a spoločnosti miesto toho, aby ich z nich vyvodzovali“. (32, s. 19) Nechápu teda, že dialektika „hlavy“ je iba odrazom pohybu reálneho sveta, prírody práve tak ako spoločnosti.

Aj V. I. Lenin viackrát zdôraznil, že „dialektika vecí vytvára dialektiku ideí a nie naopak“, lebo „poznatie je večné, nekonečné približovanie sa myslenia k objektu“. Preto patrí k základným tézám marxistickej teórie poznania vedecký poznatok, že od „živého nazerania k abstraktnému mysleniu a od neho k praxi — takáto je dialektická cesta poznania prírody, poznania objektívnej reality“. (33, s. 179, 204—225)

Dezinterpretácia marxistickej gnozeológie

Logickým zavŕšením subjektivizácie objektívnej reality a negácie objektívnej dialektiky je popieranie vedeckosti marxisticko-leninskej teórie poznania, najmä teórie odrazu.

Hlavným obsahom tejto argumentácie je popieranie objektivity pravdy a subjektivizácia princípu straníckosti. Táto koncepcia vedie k záveru, že „je možné iba sebaopoznanie subjektu prostredníctvom subjektívnej praxe“. Aj kritérium pravdivosti poznania sa tým posúva koniec koncov do oblasti subjektívna. (34, s. 21) Poznanie nie je preto poznaním o svete vôbec, ale iba o svete, aký je tento daný človeku.

Objektívna skutočnosť nie je podľa týchto názorov nič iné ako „pasívne zotrvačno“ (Sartre) alebo možný odpor, s ktorým sa stretáva vedomie (Koľakowski). Nemožno teda o nej nič vedieť.

Dôsledok týchto koncepcií je totálny relativizmus, pre ktorý „už intersubjektívne poznanie predstavuje neriešiteľný problém“. (34, s. 21) Pravda chápaná pseudoobjektívne sa stáva takto pravdou singulárnou, lebo „celok je nepravdivý“. (35, s. 57)

V úzkej nadväznosti na negovanie marxistickej gnozeológie buržoáznou filozofiou usilujú o vyvrátenie marxisticko-leninskej teórie poznania aj filozofickí revizionisti.

Hlavným smerom ich kritiky je takisto negovanie leninskej teórie odrazu. G. Petrovič napr. dokazuje, že „teória odrazu nepatrí do dialektického materializmu“, ak marxistickú filozofiu chápeme v jej údajne „autentickom“ poňatí. Teória odrazu je totiž „relatívne najadekvátnejším doplnkom materialistickej tézy o prvotnosti hmoty oproti vedomiu“ a teda sa „neveľmi zhoduje s Marxovým chápaním človeka ako bytosti práce“. (36, s. 51) Nie je preto možné včleniť ju organicky do marxistickej filozofie „praxe“.

Podľa M. Kangrgu teória odrazu je a zostane „stanoviskom, ktoré neprekračuje rámec meštiackeho horizontu myslenia a existencie“. Z toho M. Markovič vyvodzuje, že odraz „nemôže byť gnozeologickou kategóriou“. Podľa jeho názoru možno naše poznatky považovať nanajvýš „aposteriori za adekvátny odraz skutočnosti“. (36, s. 68, 86, 125)

Ak berieme do úvahy subjektivistický charakter ontologickej koncepcie „praxe“, je tento názor nielen pochopiteľný, ale aj logický.

Opustením materialistickej teórie poznania vytyčujú buržoázni a revizionistickí kritici dialektického materializmu nielen teoretický, ale aj prakticko-politický problém. Na pozadí teoretického úsilia dokázať rozhodujúcu úlohu subjektivity v spoločenskom vývine mizne totiž hlavná marxisticko-leninská dejinno-bojová dimenzia: zápas o revolučné pretvorenie spoločnosti.

Negácia historického materializmu a vedeckého komunizmu

Subjektivistická dezinterpretácia dialektického materializmu sa stala prirodzeným základom negovania historického materializmu.

Jej východiskom je popieranie tézy o dialektickej jednote výrobných síl a výrobných vzťahov. Antimarxisti rôznych smerov odmietajú spoločenský charakter výroby, jednostranne zdôrazňujú vplyv výrobných síl a prehliadajú význam výrobných vzťahov a ich spätný vplyv na sféru ekonomicko-technického rozvoja. Pritom kategóriu vlastníctva výrobných prostriedkov izolujú od sústavy výrobných vzťahov a odsúvajú ju do oblasti politicko-právnych noriem.

Z týchto východísk pozícií formulujú buržoázni a revizionistickí odporcovia marxisticko-leninskej filozofie teórie „jednotnej industriálnej spoločnosti“ a „konvergenzie“. Ich základom je názor, že rozdiely medzi oboma súčasnými spoločenskými systémami, kapitalizmom a socializmom, nie sú podstatné. Antagonistická sociálna štruktúra spoločnosti, vzťahy vlastníkov výrobných prostriedkov a námezdných pracujúcich sa pritom strácajú úplne zo zreteľa.

Teoretici „jednotnej industriálnej spoločnosti“ a „konvergenzie“ zovšeobecňujú v podstate zvlgarizovanú schému triednej štruktúry kapitalistickej spoločnosti a rozširujú jej platnosť mechanicky na socialistickú spoločnosť. Oba spoločenské systémy, socializmus rovnako ako kapitalizmus, musia vraj v období vedecko-technickej revolúcie riešiť „rovnaké“ technické, ekonomické a spoločenské problémy. To má údajne za následok, že sa stávajú čoraz „podobnejšími“, že ich vývinové tendencie sa stále viac „približujú“. Pritom sa prehliada to podstatné pre určenie charakteru spoločenského zriadenia: v akých formách sa rozvíjajú výrobné sily za kapitalizmu a socializmu, akými metódami a s akým cieľom sa ich rozvoj realizuje.

Nemožno nevidieť metafyzický charakter týchto učení. Považujú vonkajšiu, povrchovú, javovú podobnosť medzi kapitalizmom a socializmom za podobnosť podstatnú. Prehlasujú zhodu jednej stránky spoločenského života, rozvoj výrobných síl za zhodu a totožnosť kapitalistického a socialistického zriadenia ako celku.

Na tomto základe nepovažujú buržoázni a revizionistickí teoretici za hlavné protirečenie súčasného obdobia protirečenie medzi svetom socializmu a imperializmu, ale dva dejinné faktory: vedecko-technickú revolúciu a boj proti dogmatizmu v krajinách reálneho socializmu, najmä v Sovietskom zväze.

Pritom rozumejú pod „dogmatizmom“ marxisticko-leninskú teóriu a prax výstavby socializmu. Možno povedať, že buržoázni a revizionistickí dezinterpretátori marxizmu-leninizmu sa prikláňajú v súčasnosti k technickému variantu kritiky teórie vedeckého komunizmu. Žiadajú akúsi

„demokratizáciu“ socialistických krajín (pod ktorou rozumejú uvoľnenie cesty pre činnosť antisocialistických síl). Treba zmeniť „situáciu človeka“ ako predpoklad prebiehajúcej už údajne „konvergenzie“ kapitalizmu a socializmu.

Oddeľujúc vývoj výrobných síl od ekonomicko-spoločenskej formácie a absolutizujúc ho, dochádzajú — ako napr. v Československu v rokoch 1968—69 — k požiadavke „demokratického socializmu“, ku ktorému vraj možno dôjsť „finalizovaním“ kapitalizmu.

Výstavbu socializmu v Sovietskom zväze a v ostatných socialistických krajinách považujú pseudomarxistickí kritici historického materializmu a vedeckého komunizmu za „deformáciu“, pričom pod touto nerozumejú iba nedostatky a chyby, ale „totálne“ chybnú cestu. K. Kosík zastáva napr. názor, že súčasné socialistické krajiny robia „všemožnú pragmatickú politiku“, ktorej výsledkom je vraj nie „vznik socialistického systému“, ale „odporného policajno-byrokratického systému, manipulujúceho človeka“, pričom údajne „kritické myslenie živorí s pravdou mimo politickú skutočnosť“. [37]

Z podstaty a zamerania takto chápaného „socializmu“ logicky vyplynula téza o nevyhnutnosti „inštitucionálnej revolúcie“, ktorá by jeho závery realizovala. Nemalo by v nej ísť azda o „vylepšenie doterajšieho modelu socializmu“, ale o jeho „podstatné štrukturálne pretvorenie, o kvalitatívne nový model, nový systém socializmu“. [38] Úlohou inštitucionálnej revolúcie by malo byť „prekonať doterajší inštitucionálny model socializmu“ novým „inštitucionálnym modelom“, ktorý sa vo všeobecnosti charakterizuje ako „demokratický socializmus“ a ktorý „eufemisticky označujeme ako socializmus s ľudskou tvárou“. [39]

Rozhodujúci, ba „kardinálny“ problém v tejto súvislosti spočíva v „samotnom procese odovzdávania uzurpovanej moci demokratickému nakladaniu s ňou“. Ide pritom predovšetkým o „odštátnenie, deetatizáciu komunistickej strany, a práve tak o odpartajnenie socialistického štátu, postulovanie jeho nezávislosti od straníckych orgánov a stranického aparátu“. [40, s. 21]

Taký je logický politický záver teoretických koncepcií súčasných buržoáznych a revizionistických pseudomarxistických a pseudosocialistických koncepcií, ktoré majú — ako sme ukázali — východisko v dezinterpretácii ontologických, gnozeologických a spoločenskovedných koncepcií revolučného učenia robotníckeho hnutia. Skončili logicky v požiadavke „inštitucionálnej revolúcie“, ktorá predstavuje objektívne vývin k základnému regresívnemu zvratu od socializmu k meštiacko-demokraticky chápanému „demokratickému socializmu“.

VI

Všeobecná kríza idealistickej filozofie

Usilovali sme sa o charakteristiku integračných tendencií hlavných

buržoázných filozofických smerov súčasnosti a ich odrazu vo filozofickom revizionizme.

Nemožno však nevidieť, že jestvujú aj iné varianty integračných procesov. Vznikajú napr. zložité hybridy na „metaúrovni“ typu lingvisticko-sémantického pozitivizmu, štrukturalizmu, hermeneutického hnutia a pod. Týmito smermi by sa žiadalo zapodievať osobitne.

O všetkých týchto procesoch však treba konštatovať, že by bolo chybou ich absolutizovať. Prebiehajú zväčša iba vo vzťahu k marxisticko-leninskej filozofii a ideológii. Predstavujú dôležitú stránku antileninizmu, antikomunizmu a antisovietizmu.

Tieto tendencie však neznamenajú na druhej strane prekonanie krízy súčasnej buržoáznej filozofie. Naopak, táto sa ďalej prehľbuje. Prejavuje sa to aj v tom, že rôzne školy idealistickej filozofie sa rozpadávajú a „drobia“ na rôzne čiastkové a vedľajšie smery a podsystémy. Pritom vznikajú rôzne nové „moderné“ školy, často s veľmi krátkym a rýchlo upadajúcim vplyvom na filozofický život.

Ich špecifickou črtou je subjektivismus, iracionalizmus, tendencia k teologickým špekuláciám a podobne. Pritom sa často usilujú zahaliť svoju idealistickú podstatu údajnou „neutralitou“, „nadstraníckosťou“ svojej pozície. Stavajú proti sebe stále častejšie prírodné a spoločenské vedy, pravdu a hodnoty, vedu a ideológiu, vedecké poznatky a svetonázor a podobne. Pritom znovu a znovu odmietajú existenciu objektívnych zákonitostí spoločenského vývoja.

Prejavom krízy súčasnej buržoáznej filozofie je tiež to, že stále väčší vplyv nadobúdajú smery, ktoré hlásajú diferencovaný prístup k marxistickej filozofii. Stále častejšie z nej preberajú v dezinterpretovanej podobe niektoré jej kategórie, terminológiu a argumentáciu. Vystupujú neraz v mene „skutočného“, „nedogmatického“, „tvorčieho“ marxizmu proti reálnemu socializmu, proti jeho filozofii, ideológii a svetonázoru. Zapracúvajú do svojich koncepcií nezriedka rôzne reformistické teórie a názory, najmä pravicovo-socialistickej povahy, ale tiež pravicového a ľavicového revizionizmu, maoizmu a podobne.

Spoločnou črtou súčasnej buržoáznej filozofie a revizionizmu je, že s oveľa väčším dôrazom ako predtým zdôrazňujú pseudoprotirečenia medzi jednotlivcom a spoločnosťou, „narušenie“ vzťahov medzi človekom a „bohom“, konflikty medzi človekom, technikou a prírodou, tzv. konflikt generácií atď. Podľa podmienok miesta a času sa stavia do popredia tá či oná filozofická škola, prebojáva sa nietzscheovský scientizmus, „vedecká“ futuroológia, „evolučný racionalizmus“ atď.

Ukázali sme tiež to, že buržoázna filozofia a filozofický revizionizmus majú v mnohom spoločné, aj keď neraz aj odlišné, idealistické východiská. Charakterizujú ich jednostranná abstrakcia, ignorovanie faktov a dialektiky objektívnej skutočnosti, jednostranné riešenie základných filozofických otázok, a to buď empiricky alebo subjektivisticky.

Ich teória a metóda ich preto odvádza od podstaty problémov, znemožňuje ich vedecké pochopenie.

Idealistická podstata týchto filozofických smerov ich v mnohom zblízuje, takže dochádzajú často pri rozbere objektívnej, najmä spoločenskej skutočnosti k rovnakým alebo veľmi blízkym záverom a zovšeobecneniam. To bolo a je tiež príčinou, prečo sa odraz týchto názorov a tendencií v teoreticko-filozofických, ale tiež sociologických a ideologických koncepciách neraz preplietajú. Je príčinou eklektického a kompromisného charakteru súčasného revizionizmu.

Toto je bezosporu odrazom a svedectvom komplikovanosti súčasného triedno-politického, ale aj teoreticko-filozofického a ideologického zápasu.

Medzi jednotlivými idealistickými smermi jestvujú teda mnohé a dôležité odlišnosti, ktoré nemožno v teoretickom a ideologickom zápase strácať zo zreteľa. Nemožno napr. nevidieť, že na rozdiel od buržoáznych idealistických škôl a smerov pôsobí filozofický revizionizmus vo vnútri robotníckeho hnutia. Na druhej strane je však skutočnosťou, že buržoázna i revizionistická filozofia a ideológia — buď ako priamy alebo nepriamy exponent antikomunizmu — usilujú spoločnými silami, v podstate podobnými argumentami a postupmi o vyvrátenie marxisticko-leninskej filozofie, ideológie a svetonázoru, o paralyzovanie a podľahnutie ich vplyvu a účinkov vo vedeckom a spoločenskom živote.

VII

Za pozitívny rozvoj marxisticko-leninskej filozofie

Marxisticko-leninská filozofia rozvíja svoje koncepcie, kategórie, pojmy a zákony adekvátne a v súvislosti s novými poznatkami spoločenských, prírodných a technických vied.

Táto exaktívno-vedecká požiadavka, vyplývajúca zo samej podstaty marxisticko-leninskej filozofie ako teoreticko-metodologického základu politiky komunistickej strany a socialistickej spoločnosti znamená, že ďalší nevyhnutný a relatívne samostatný rozvoj dialektického a historického materializmu sa môže a má uskutočňovať v spojitosti s riešením problémov a úloh socialistickej spoločnosti.

To znamená, že je jednak potrebné v základnom výskume rozvíjať jej teoretické koncepcie na úrovni doby, na druhej strane zasa v aplikovanom výskume vysvetľovať význam a metódy použitia téz, kategórií a zákonov dialektického a historického materializmu na vypracovávanie, pochopenie a uskutočňovanie politiky KSČ, na vedecké chápanie a hodnotenie politiky vôbec a jej sociálnych dôsledkov.

Z hľadiska súčasných teoretických zápasov a pozitívneho rozvoja marxistickej filozofie je napr. výsostne potrebná „analýza a metodologická rekonštrukcia jednotlivých oblastí marxistickej teórie“. Väčšina

antimarxistických kritik sa totiž „sústreďuje na metodologickú problematiku“. (41, s. 28)

Nedostatočná znalosť a rozpracovanosť Marxovho, Engelsovho a Leninovho postupu a jeho špecifickosti umožňuje a uľahčuje prenikanie idealistickej metodológie do vedeckej činnosti.

K mimoriadne naliehavým úlohám patrí v tejto súvislosti rekonštrukcia problematiky materialistickej dialektiky a historického materializmu. V štátnom pláne vedeckého výskumu na 7. päťročnicu sa týmto problémom venujú dve úlohy: *Materialistická dialektika a metodológia spoločenských vied* (koordinátor: Ústav pre filozofiu a sociológiu SAV); *Aktuálne problémy marxistickej metodológie vied* (koordinátor: Katedra logiky a metodológie vied, FFUK).

Pri riešení týchto úloh si okrem iného treba uvedomiť, že metodologická rekonštrukcia, ktorá reprodukuje logickú štruktúru určitého vedeckého postupu alebo koncepcie, rôzne skryté predpoklady a sprostredkujúce články, je schopná nielen „ukázať špecifickosť marxistického myslenia zo zásadného hľadiska a odstrániť rôzne nedorozumenia a námietky, ale tiež „ozrejmiť teoretické bohatstvo tohto myslenia“ (41, s. 25), aby mohlo plniť svoje náročné úlohy.

Súčasne je však potrebné teoreticky rozpracovávať, analyzovať, vysvetľovať význam a metódy použitia téz, kategórií a zákonov dialektického materializmu na vypracúvanie, pochopenie a uskutočňovanie politiky KSČ.

Veľký význam má v tejto súvislosti napr. tvorivé rozpracúvanie: princípu materialistickej dialektiky o konkrétno-historickom prístupe pri výskume a chápaní udalostí a javov spoločenskej skutočnosti; princípu o vysvetľovaní a odvodzovaní individuálneho a jedinečného zo všeobecného, sociálneho; kategórie podstaty a javu na základe faktorov politickej skutočnosti; konkrétna aplikácia kategórií možnosť a skutočnosť, nevyhnutnosť a náhoda na podmienky budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti atď.

Naliehavou úlohou súčasnosti je tiež zovšeobecňovanie najnovších poznatkov špeciálnych vied, najmä v súvislosti so vznikom a objavmi novó vzniknutých prírodovedných disciplín, kybernetiky, atómovej fyziky, fyzikálnej chémie, biochémie, biofyziky a pod.

Nemôžeme podľa nášho názoru zabúdať na to, že účinnosť vedeckého poznania a uplatňovania jeho záverov v praxi čoraz viac závisí od „vzájomného prepojenia spoločenských, prírodných a technických vied, od komplexného prístupu“. (42, s. 51)

Výstavba rozvinutej socialistickej spoločnosti stavia aj pred marxisticko-leninských filozofov stále náročnejšie, rozmanitejšie, špeciálnejšie problémy. Ich riešenie je často možné iba v úzkej spolupráci s filozofmi ostatných socialistických krajín. Ústav pre filozofiu a sociológiu SAV sa napr. v rámci mnohostrannej spolupráce akadémií vied socialistických krajín zúčastňuje na riešení cieľového projektu: *Metodológia*

spoločenských vied (koordinátor: Centrálny filozofický ústav AV NDR), a to témami: *Dialektika integračných procesov v spoločenských vedách; Marxisticko-leninská filozofia a metódy špeciálnych vied; Kritika buržoázných filozoficko-metodologických koncepcií vedy.*

Žiada sa tiež spomenúť monografie, ktorých vypracovanie v budúcej päťročnici plánujú Filozofická fakulta Moskovskej štátnej univerzity a Katedra marxisticko-leninskej filozofie FFUK: *Kritika neomarxizmu a súčasného revizionizmu; Filozofické problémy formovania socialistickej osobnosti.*

Už krátky náčrt hlavných úloh marxisticko-leninského frontu ukazuje ich šírku, závažnosť i obťažnosť. Bude potrebné vynaložiť všetky sily na ich plnenie. Sme presvedčení, že spojeným úsilím ich možno úspešne realizovať.

LITERATÚRA

1. Zasadanie Ústredného výboru KSČ v dňoch 25. a 26. marca 1980. Praha.
2. Zborník materiálov z rokovania Ústredného výboru KSS v dňoch 1. a 2. apríla 1980. Bratislava.
3. BLOCH, E. — VILMAR, F.: Mit Marx über Marx hinaus. In: Gewerkschaftliche Monatshefte. Köln 1965, č. 7.
4. JULIER, E.: Marx-Engels Verfälschung und Krise der bürgerlichen Ideologie. Berlin 1975.
5. STEIGERWALD, R.: Bürgerliche Philosophie und Revisionismus im imperialistischen Deutschland. Berlin 1980.
6. Predvoj, Bratislava, 2. mája 1968.
7. VRIES, J. de: Materie und Geist. München—Salzburg 1970.
8. WETTER, G. A.: Philosophie und Naturwissenschaft in der Sowietunion. Hamburg 1958.
10. HOMMES, J.: Der technische Eros. Freiburg i. Br. 1955.
11. METZKE, E.: Mensch und Geschichte im ursprünglichen Ansatz des Marxschen Denkens. In: Marxismusstudien, 2. Folge, Tübingen 1957.
12. CALVEZ, J. Y.: Karl Marx, Olten u. Freiburg i. Br. 1964.
13. HABERMAS, J.: Theorie und Praxis. Neuwied—Berlin 1963.
14. ADORNO, T. W.: Negative Dialektik. Frankfurt a. M. 1966.
15. ADORNO, T. W.: Studien über Hegel und die phänomenologische Antinomien. Stuttgart 1956.
16. NEGt, O.: Marxismus als Legitimationswissenschaft. In: Deborin, A. — Bucharin, N.: Kontroversen über dialektischen und historischen Materialismus. Frankfurt a. M. 1960.
17. MERLEAU—PONTY, M.: Das Abenteuer der Dialektik. Frankfurt a. M. 1968.
18. SARTRE, J. P.: Marxismus und Existentialismus. Hamburg 1964.
19. CARNAP, R.: Replies and Exposition. In: The Philosophie of Rudolf Carnap. LaSalle 1963.

20. KRAFT, V.: Erkenntnislehre, Wien 1960.
21. GARAUDY, R.: Marxismus 20. století. Praha 1968.
22. KOŁAKOWSKI, L.: Traktat über die Wirklichkeit der menschlichen Vernunft. München 1967.
23. KANGRGA, M.: Čo je záväzné. In: Praxis, Zagreb 1968.
24. KOSÍK, K.: Dialektika konkrétního. Praha 1963.
25. FLEISCHER, H.: Marx und Engels. Freiburg—München 1970.
26. DEL-NEGRO, W.: Konvergenzen in der Gegenwartsphilosophie. Berlin 1970.
27. POPPER, K. H.: Das Elend des Historismus. Tübingen 1965.
28. TUCKER, R.: Karl Marx. Die Entwicklung seines Denkens von der Philosophie zum Mythos. München 1963.
29. SCHMIDT, A.: Der Begriff der Natur in der Lehre von Marx. Frankfurt a. M. 1962.
30. SARTRE, J. P.: Kritik der dialektischen Vernunft. Reinbeck bei Hamburg. 1967.
31. SCHMIDT, A.: Zum Verhältnis von Geschichte und Natur im dialektischen Materialismus. In: Existentialismus und Marxismus. Frankfurt a. m. 1965.
32. ENGELS, F.: Dialektika prírody. Bratislava 1963.
33. LENIN, V. I.: Spisy 38. Bratislava 1968.
34. RICHTER, W.: Der Mythos vom Subjekt. Berlin 1974.
35. ADORNO, T. W.: Minima moralia. Frankfurt a. m. 1970.
36. Spory o teórii odrazu. Bratislava 1969.
37. Literárny listy, 1969, č. 8.
38. Kultúrny život, 9. augusta 1968.
39. Nové slovo, 17. októbra 1968.
40. Čo sa deje vo svete. SAKS Bratislava 1968.
41. RAINKO, S.: Marxismus a jeho kritici. Praha 1979.
42. XV. zjazd Komunistickej strany Československa. Dokumenty a materiály. Bratislava 1976.

ДИАЛЕКТИЧЕСКИЙ МАТЕРИАЛИЗМ В БОРЬБЕ ПРОТИВ БУРЖУАЗНОЙ ФИЛОСОФИИ И РЕВИЗИОНИЗМА

Лев Ганзел

В статье предпринята попытка обобщить решения заседаний ЦК КПЧ и ЦК КПС по идеологическим вопросам для творческой философской деятельности (март — апрель 1980 г.).

Автор подвергает критике стремления буржуазной и ревизионистской философии отрицать основные принципы диалектического материализма, например, определение понятия материи, материалистическую диалектику и т. п.

Одновременно автор указывает на различные варианты интеграционных тенденций разных направлений и школ буржуазной и ревизионистской философии лицом к лицу с марксистской философией. Это, однако, не означает преодоления продолжающегося кризиса буржуазной мысли.

В статье критикуются попытки отрицать научность диалектического материализма, прежде всего с позиций номиналистской философии. Доказывается, что объективной целью этих стремлений является отрицание неразрывного единства марксистско-ленинской теории. Анализируются, например, попытки интерпретировать диалектический материализм как теоретико-познавательный реализм. В этой связи подвергаются критике также попытки отрицать научную обоснованность ленинской теории отражения. Уделяется также внимание усилиям разбить единство материализма и диалектики, которое лежит в основе целостности,

научности и истинности, принципиальности и творческого характера марксистско-ленинской философии.

Особое внимание уделяется критике попыток отрицать исторический материализм, его основные и исходные положения.

В этой связи подвергаются критическому анализу концепции неотомизма, критической теории, экзистенциализма, позитивизма, философского ревизионизма и т. д.

Автор уделяет также внимание стремлениям отрицать основные положения исторического материализма. Критикует, например, те теории, которые дезинтерпретируют диалектическое отношение производительных сил и производственных отношений, стремятся свести производительные силы односторонне к технике, отрицая роль человека как главной производительной силы.

Далее автор показывает, как дезинтерпретация диалектического и исторического материализма логически ведет к стремлениям отрицать научный коммунизм, теорию политики коммунистической партии.

В заключении статьи формулируются главные задачи, которые в настоящее время должна, по мнению автора, решать марксистско-ленинская философия. Автор ссылается при этом на подготавливаемый государственный план научных исследований, указывает на необходимость сотрудничества и разделения труда между философами стран социалистического содружества.

DIALEKTISCHER MATERIALISMUS IM KAMPF GEGEN BÜRGERLICHE PHILOSOPHIE UND REVISIONISMUS

Lev H a n z e l

Im Aufsatz wird der Versuch einer Verallgemeinerung von Tagungsbeschlüssen des ZK der KPTsch und des ZK der KPS über ideologische Fragen der schöpferischen philosophischen Tätigkeit (März und April 1980) gemacht.

Dabei werden die Bemühungen der bürgerlichen und revisionistischen Philosophie die Grundprinzipien des Marxismus-Leninismus zu negieren, z. B. die Bestimmung des Materiebegriffs, materialistische Dialektik usw. einer Kritik unterzogen.

Gleichzeitig wird der Hinweis auf verschiedene Varianten von Integrationstendenzen in verschiedenen Richtungen und Schulen der bürgerlichen und revisionistischen Philosophie gegenüber der marxistischen Philosophie gegeben. Das bedeutet aber keineswegs die Überwindung der fortschreitenden Krise des bürgerlichen Denkens.

Es werden Versuche kritisiert, die exakte Wissenschaftlichkeit des dialektischen Materialismus besonders von Standpunkten der nominalistischen Philosophie aus zu leugnen. Der Beweis wird erbracht, dass das objektive Ziel dieser Bemühungen die Negation der unzertrennlichen Einheit marxistisch-leninistischer Theorie ist. Z. B. werden Versuche einer Uminterpretierung des dialektischen Materialismus auf einen theoretischen Erkenntnisrealismus analysiert. In diesem Zusammenhang werden auch Versuche einer Leugnung der wissenschaftlichen Beweisbarkeit der leninistischen Widerspiegelungstheorie kritisiert. Aufmerksamkeit wird geschenkt den Bemühungen um eine Zerstörung der Einheit von Materialismus und Dialektik, auf der die Einheitlichkeit, Wissenschaftlichkeit und Wahrheit, Prinzipienfestigkeit sowie der schöpferische Charakter der marxistisch-leninistischen Philosophie beruht.

Besonderes Augenmerk wird auf die Kritik der Versuche einer Negation des historischen Materialismus, seiner Grund- und Ausgangspunktelehrsätze gerichtet.

In diesem Zusammenhang werden Konzeptionen des Neuthomismus, der kritischen

Theorie, des Existenzialismus, Positivismus, des philosophischen Revisionismus usw. einer kritischen Analyse unterzogen.

Aufmerksamkeit wird auch den Bemühungen um eine Negation der Grundlehrsätze des historischen Materialismus gewidmet. Z. B. werden Theorien kritisiert, welche die dialektische Relation von Produktionskräften und Produktionsverhältnissen desinterpretieren, bestrebt sind die Produktionskräfte einseitig auf Technik zu reduzieren und dabei die Aufgabe des Menschen als Hauptproduktionskraft in Abrede stellen.

Im weiteren führt der Vf. aus, wie die Desinterpretation des dialektischen und historischen Materialismus logisch im Bestreben mündet den wissenschaftlichen Kommunismus, die politische Theorie der kommunistischen Partei zu negieren.

Abschliessend werden Hauptaufgaben formuliert, die, nach Meinung des Vf., die marxistisch-leninistische Philosophie in der Gegenwart lösen sollte. Er beruft sich dabei auf den in Vorbereitung liegenden Staatsplan für wissenschaftliche Forschung auf die Periode der Lösung von Problemen und die Notwendigkeit von Kooperation und Arbeitsteilung unter Philosophen von Staaten der sozialistischen Gemeinschaft.